

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΘΑΛΗΣ
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ
ΩΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΟΓΟΤΥΠΟ ΚΑΙ ΚΑΛΑΙΤΕΧΝΙΚΗ
ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΤΟ ΕΡΓΟ
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ
1^η ΚΥΚΛΟΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΩΝ
ΕΚΔΑΚΤΕΩΝ

ΑΘΕΝΑΡΧΕΙΟΝ
2016

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΘΑΛΗΣ
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΩΣ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΚΟ ΛΟΓΟΤΥΠΟ ΚΑΙ ΚΑΛΑΙΤΕΧΝΙΚΗ
ΕΚΦΡΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΤΟ ΕΡΓΟ
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ
ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ 21^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΙΜΟΣ ΠΑΠΑΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΘΕΝΑΡΧΕΙΟΝ 2016

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ (ΙΤΥΥ)

ΕΣΠΑ
2014-2020
Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Θ Α Λ Η Σ
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΩΣ ΜΟΡΦΟΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΑΓΑΘΟ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΥΠΟΕΡΓΟ
ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ

ΤΕΧΝΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

Επιμέλεια
ΣΙΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ

2016

Copyright ©

ΘΑΛΗΣ - ΕΚΠΑ «Το Θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην εκπαίδευση και την κοινωνία»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Προγράμματος ΘΑΛΗΣ:
Καθηγητής Θόδωρος Γραμματάς

Έτος έκδοσης: 2016

ISBN: 978 - 618 - 82644 - 0 - 3

Επιστημονική, φιλολογική και σελιδοποιητική επιμέλεια: Σίμος Παπαδόπουλος

Φωτογραφία εμπροσθόφυλλου: Μαρίνα Γάτου
Από το εργαστήριο: *Η βιωματική προσέγγιση του έργου τέχνης στο σχολείο*
Αφίσα διημερίδας, έργο οπισθόφυλλου: Δήμητρα Λαμπρέτσα

Ε κ δ ό τ η ς

ΘΑΛΗΣ «Το Θέατρο ως μορφοπαιδευτικό αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην εκπαίδευση και την κοινωνία» ~ www.theduarte.org

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η δημοσίευση αυτή εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος “ΘΑΛΗΣ”, που έχει συγχρηματοδοτηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο – ΕΚΤ) και από εθνικούς πόρους μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) – Ερευνητικό Χρηματοδοτούμενο Έργο: ΘΑΛΗΣ- ΕΚΠΑ “Το Θέατρο ως Μορφοπαιδευτικό Αγαθό και καλλιτεχνική έκφραση στην Εκπαίδευση και την Κοινωνία”.

Κατά το Ν. 2387/20 (όπως έχει τροποποιηθεί με το Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με το Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΗΜΕΡΙΔΑΣ	15
ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ	23
<i>του Πρύτανη του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Καθηγητή κ. Αθανασίου Καραμπίνη</i>	
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	24
<i>του Επιστημονικού Υπευθύνου του Προγράμματος ΘΑΛΗΣ, Καθηγητή του ΠΤΔΕ, ΕΚΠΑ, κ. Θόδωρου Γραμματά</i>	
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ	25
<i>του Επιστημονικού Υπευθύνου της Δράσης 4 του Προγράμματος ΘΑΛΗΣ, Επικούρου Καθηγητή του ΠΤΔΕ, ΔΠΘ, κ. Σίμου Παπαδόπουλου</i>	

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

1. ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ, ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Αγγελική Γιαννακίδου

Τεμαχισμένη μνήμη 31

Αλέξανδρος Θεοδωρίδης

Η τέχνη αντιστεκόμενη στη γενική βούληση κυριαρχίας ως αδιάσπαστη ενότητα αλήθειας και ευτυχίας 37

Παναγιώτης Καρακατσάνης, Αλέξανδρος Θεοδωρίδης

Η αγαπητική σχέση του ωραίου και του έρωτα και η ανθρωπολογική συνθήκη της 59

Αθανάσιος Καραφύλλης

Οι τέχνες και ο πολιτισμός στη νεοελληνική εκπαίδευση 81

Σίμος Παπαδόπουλος

Πολιτισμός στο σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Ποιος πολιτισμός; 89

Γιώργος Παύλος

Παιδεία και κρίση 97

Νατάσα Φιλιππουπολίτη

Η αισθητική καλλιέργεια ως δύναμη ανάσχεσης της σύγχρονης ηθικής κρίσης 117

2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Άννα Αγγελοπούλου

Η τέχνη του κινηματογράφου στη διδασκαλία των φιλολογικών μαθημάτων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης: Τι ισχύει σήμερα (Αναλυτικά Προγράμματα και σχολικά εγχειρίδια, σχολική ζωή και δραστηριότητες) 127

Μαρία Δημάση

Ζητήματα διδακτικής της τέχνης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα 139

Ευδοκία Καραγεωργίου, Γεράσιμος Κέκκερης

Διαδραστική εκπαιδευτική εφαρμογή: «Ανακαλύπτω τα μυστικά της ζωγραφικής» 161

Ειρήνη Κορρέ

Το 'θέατρο' ως διδακτική μεθοδολογία στη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας, της Νεοελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας .. 171

Μαριάννα Παυλίδου

Η βιωματική προσέγγιση του έργου τέχνης στο σχολείο: Μια πολύτιμη πηγή έμπνευσης για διαθεματικές δραστηριότητες και μάθηση με όλες τις αισθήσεις 185

3. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Άννα Αφεντουλίδου

Η λογοτεχνία ως τέρψη: «Το καρέ της φαντασίας: Τζάνι Ροντάρι, Ευγένιος Τριβιζάς, Αντώνης Παπαθεοδούλου και ο αναγνώστης-μαθητής» - ένα «απολαυστικό» πρόγραμμα φιλιαναγνωσίας 203

Σταύρος Καμαρούδης

‘Εσείς τραγουδάτε; Εσείς εύχεσθε;’ Για να ανακαλύψουμε και πάλι τη χαμένη προφορικότητα 215

Αγνή Α. Καραγιάννη, Σίμος Παπαδόπουλος

Ευριπίδου Ελένη: Μελέτη για το δισυπόστατο της ανθρώπινης φύσης 223

4. ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Κυριάκος Ζαφειριάδης, Γεώργιος Γκουντής

Η δραματοποίηση ως μέθοδος διδασκαλίας κοινωνικών δεξιοτήτων σε μαθητές με σύνδρομο asperger 235

Μαρία Παπαμιχαήλ

*Η αξιοποίηση της τέχνης για τη διαχείριση της απώλειας στο σύγχρονο σχολείο.....*243

Γεωργία Χαμζαδάκη

Ενδοσχολική βία και εκφοβισμός: μια διαφορετική προσέγγιση μέσα από το παράθυρο της τέχνης 255

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΒΙΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

Γιάννης Κακάρας, Αναστάσιος Δέλιος

Το αλφαβητάρι της κιθάρας: η πρώτη επαφή του μαθητή με την τέχνη της κιθάρας 269

Αικατερίνη Κωστοπούλου

Το εκπαιδευτικό δράμα στη διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στο δημοτικό σχολείο 275

Σίμος Παπαδόπουλος

*Υπαρξιακές οπτικές στο έργο ‘Θείος Βάνιας’ του Άντον Τσέχωφ*283

Μαριάννα Παυλίδου, Ελένη Δέδογλου, Μαρίνα Χατζηκυριακίδου

*Η βιωματική προσέγγιση του έργου τέχνης στο σχολείο: Μια πολύτιμη πηγή έμπνευσης για διαθεματικές δραστηριότητες και μάθηση με όλες τις αισθήσεις.*293

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Γιάννης Βουλτσίδης

*Υπενθύμιση Ποίησης Ανακρέοντος*309

Μαρίνα Γάτου

*Φωτογραφίζοντας την τέχνη και τον πολιτισμό στην πόλη μας*313

Μυρσίνη Λαντζουράκη

*Δρόμο-ΛΟΓΙΑ: Συμμετέχω άρα υπάρχω*325

Παναγιώτα Τηγανούρια

*Παιδική Χορωδία Σαμοθράκης Συλλόγου Φίλων Μουσικής Σαμοθράκης ‘Αρμονίας Γένεσις’*335

Ζητήματα διδακτικής της τέχνης στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Μαρία Δημάση

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Τμήματος Γλώσσας, Φιλολογίας και Πολιτισμού Παρουξείνων Χωρών Δημοκρετιέου Πανεπιστημίου Θράκης
mdimasi@bscc.duth.gr

Περίληψη

Η τέχνη είναι μία έννοια πολυσημική και πολυεπίπεδη. Η διδακτική της προσέγγιση δεν μπορεί να οροθετηθεί με συνήθεις πρακτικές γνωστικών αντικειμένων-μαθημάτων. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ως μορφές τέχνης διδάσκει το θέατρο, τη μουσική και τις εικαστικές τέχνες σε όλες τις βαθμίδες. Η προσέγγιση είναι διαχρονική και συγχρονική με σαφείς συνδέσεις με το κοινωνικό και πολιτισμικό συγκείμενο και περικείμενο της εποχής και της περιοχής δημιουργίας του έργου αλλά και των μαθητών που το διδάσκονται.

Στην παρούσα εργασία δεν σκοπεύουμε να ασχοληθούμε με την παρουσίαση των διδακτικών μεθοδολογικών προτάσεων σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία και το πλαίσιο αναφοράς των σχετικών μαθημάτων. Θα επιχειρήσουμε να χαρτογραφήσουμε τις απόψεις που μπορούν να διατυπωθούν σχετικά με τη διδασκαλία της τέχνης σε επίπεδο προθέσεων και πραγματώσεων, αφού παρά την ύπαρξη ανάλογων Προγραμμάτων Σπουδών και σχολικών εγχειριδίων υπάρχουν οι εξής προβληματισμοί:

- Πόσα από τα μαθήματα επιλογής που αφορούν την τέχνη επιλέγονται και διδάσκονται στο Λύκειο;
- Πόσα σχολεία διαθέτουν χώρους και υλικοτεχνική υποδομή ώστε το μάθημα για την τέχνη να μην είναι γνωσιοκεντρικό;
- Σε ποιο βαθμό οι εκπαιδευτικοί ειδικότητας που τα διδάσκουν έχουν παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση και επάρκεια;
- Τι γίνεται στην περίπτωση που δεν υπάρχει εκπαιδευτικός ειδικότητας σε μία σχολική μονάδα;
- Έχουν αξιολογηθεί τα Προγράμματα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια των μαθημάτων της τέχνης όσον αφορά την ικανοποίηση των στόχων που αφορούν τα μαθήματα για την τέχνη;
- Έχει συνεκτιμηθεί η πολυπολιτισμική σύνθεση των σχολικών τάξεων όσον αφορά τα προτεινόμενα προς μελέτη έργα; κλπ.

Λέξεις κλειδιά: τέχνη, διδασκαλία, ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Abstract

Art is a multilevel concept containing multiple meanings. Its educational approach can not be delimited by common practices used in other subject areas-courses. The Greek educational system includes -as forms of art- the teaching of theater, music

and visual arts in all the educational levels. The approach is synchronic and diachronic with clear connections to the social and cultural context of the time and place the artifact was created, as well as the time and place it is presented and taught to the students.

In this paper we do not intend to present teaching and methodological proposals in accordance with the relevant bibliography and within the framework of relevant courses. We will attempt to map the expressed aspects about the teaching of art in the scope of both intention and actualization. Besides the existence of curricula and school textbooks, some questions have been raised:

-How many art themed courses are chosen and taught in senior high school?

-How many schools have the appropriate facilities and the material and technical infrastructure in order the art course not to be knowledge-centered?

-Do the teachers with the expertise to teach those lessons have pedagogical and didactical training and adequacy?

-What happens when a school unit doesn't have a teacher with expertise in art courses?

-Have the curricula and the school textbooks of the art courses been evaluated considering the fulfillment of the goals set?

-Has the multicultural composition of the school classes been taken into consideration regarding the proposed study objects? Etc.

Keywords: art, teaching, Greek educational system.

1. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Περί ορισμού της τέχνης

Επειδή ως διδακτική ορίζεται

η οργάνωση των διαδικασιών διδασκαλίας-μάθησης με την έννοια της επιλογής και αξιολόγησης περιεχομένων, στόχων και μεθόδων και αντικείμενό της είναι το «τι» και «για ποιο σκοπό» οφείλει να διδαχθεί κάτι¹,

και προκειμένου να αναφερθούμε στη *διδακτική της τέχνης* θα πρέπει να ορίσουμε την τέχνη.

Η απόδοση των σημαινόμενων της λέξης στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (1998: 1335-1336) αναδεικνύει την πολυσημία της. Πρόκειται, κατά τους λεξικογράφους, *για ανθρώπινη δραστηριότητα που στηρίζεται σε ορισμένες γνώσεις και εμπειρίες και που έχει ως σκοπό τη δημιουργία ενός πνευματικού ή τεχνικού έργου*. Αναλυτικότερα αφορά:

¹ Στη σύγχρονη εποχή η Διδακτική ορίζεται ως η επιμέρους επιστήμη της Παιδαγωγικής που έχει ως αντικείμενο έρευνας και εφαρμογής της διδασκαλία (Χριστιάς, 1992). Έργο της είναι η εύρεση των κατάλληλων μεθόδων και μορφών διδασκαλίας καθώς και η έρευνα εκείνων των προϋποθέσεων και των όρων που θα καταστήσουν αποτελεσματική την οργάνωση και τη διεξαγωγή της.

- τη δημιουργία έργων που εκφράζουν το αισθητικά καλό και προκαλούν στο θεατή, στον ακροατή ή στον αναγνώστη αισθητική απόλαυση
- το σύνολο των έργων τέχνης σε έναν ορισμένο χώρο και χρόνο
- το σύνολο των γνώσεων και των εμπειριών, που είναι απαραίτητες για την άσκηση ενός επαγγέλματος, μιας δραστηριότητας
- επιδεξιότητα, ειδική ικανότητα
- χειρωνακτικό επάγγελμα, που απαιτεί κάποια τεχνική ειδίκευση
- (λόγ.) τέχνασμα, τρόπος παραπλανητικός για να πετύχουμε κτ.

Είναι προφανές ότι οι πρώτες σημασίες που συνδέουν τη λέξη με ένα πνευματικό έργο την κατατάσσουν στην οντολογική θεώρηση της έννοιας του πολιτισμού², ενώ οι δεύτερες στην ιστορικο-εξελικτική στο πλαίσιο της αναθεώρησής του από τις πολιτισμικές σπουδές (βλ. Φρυδάκη, 2003). Με άλλα λόγια ο πολιτισμός ως εννοιολογικό συγκείμενο διευρύνει και τη σημασία της τέχνης τόσο που μάλλον περιγραφική προσέγγιση μπορεί να επιχειρηθεί.

Η σύγχρονη βιβλιογραφία καταγράφει ανάλογες θέσεις. Η εικόνα του φαινομένου της τέχνης είναι συγκεχυμένη (Χρηστίδης, χχ: 7). Στο πλαίσιο των προσπαθειών αποσαφήνισης διατυπώθηκαν προτάσεις στις οποίες η τέχνη παρουσιαζόταν ως δράση-ενέργεια-λειτουργία, εμπλέκοντας τον άνθρωπο σε ένα υπαρκτό ή προσδοκώμενο δίκτυο επικοινωνίας:

Έτσι, με τις μορφές της τέχνης, ο άνθρωπος αγωνίζεται να εκφράσει την ανάγκη του για επικοινωνία με τον άλλον άνθρωπο, να ξεπεράσει τη μοναξιά, να καταλάβει και να ερμηνεύσει τον κόσμο και τον ίδιο τον εαυτό του [...] Γι' αυτό η καλλιτεχνική δημιουργία, λειτουργία της ζωής του ανθρώπου, μπορεί να συνδέεται με όλες τις πρωταρχικές ανάγκες του: την εσωτερική ανάγκη για επικοινωνία και για έκφραση, την ανάγκη για κατάφαση της παρουσίας του στον κόσμο, την τάση για επιβολή όσο και για αναγνώριση, τη θέληση για την προβολή αξιών, την προσπάθεια να ξεπεράσει τον χρόνο του, και πολλά άλλα, διαφορετικά σε κάθε εποχή [...] (Χρήστου, 1987: 17, στο Ζιρώ, Μερτζάνη, 2004: 33-34).

² Ο Braudel, (2001: 54-55) αναφέρει ότι ο όρος «πολιτισμός» διαφοροποιείται ως προς το περιεχόμενό του σε «πολιτισμικό» -ανάλογα με τις ευγενείς πνευματικές αξίες (οντολογική προσέγγιση)- και σε «πολιτιστικό» -ανάλογα με τα υλικά επιτεύγματα (ιστορικο-εξελικτική προσέγγιση), οριοθετώντας αντίστοιχα και το νόημα των λέξεων «κουλτούρα» (culture) και «πολιτισμός» (civilization).

Ένας από τους αποδεκτούς ορισμούς του πολιτισμού είναι αυτός του Burke: πρόκειται για ένα σύνολο κοινωνικά μεταβιβαζόμενων γνώσεων, αντιλήψεων και πρακτικών. Επιπλέον, ο πολιτισμός αποτελεί το πλαίσιο των κανόνων και των συμβάσεων που οργανώνουν τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων. Γι' αυτόν τον λόγο και περιλαμβάνει διανοητικά, ηθικά και υλικά στοιχεία και διαφοροποιείται με βάση τα αντιθετικά ζεύγη κατηγοριών: επίσημο/ περιθωριακό, elite/λαός, κυρίαρχες τάξεις/ εξαρτημένες τάξεις, κέντρο/ περιφέρεια και κυρίαρχος κώδικας/ ανατρεπτικός κώδικας (Burke: 1978).

Η Τέχνη είναι μία μορφή επικοινωνίας, ένας τρόπος έκφρασης που συναντάμε στις ανθρώπινες κοινωνίες από την αρχή της ύπαρξής τους (Κοζάκου-Τσιάρα, 1988: 11-12, στο Ζιρώ, Μερτζάνη, 2004: 34).

Κάποιοι ορισμοί, κυρίως ανθρώπων που εκπροσωπούν την τέχνη, έχουν χαρακτηριστικά λογοτεχνικού ύφους και στρατηγικών έκφρασης:

Η τέχνη μοιάζει με κοινωνικό φαινόμενο, κάτι σαν ηφαιστειακή εκτόνωση. Δεν καταγράφει την ιστορία, ούτε κάνει ιστορίες ούτε προηγείται της εποχής της ούτε ακολουθεί. Η τέχνη είναι έρωτας, με την πλατύτερη σημασία της λέξης, είναι η έκφραση και το ξεχειλίσμα μιας πληρότητας. Δεν είναι υποχρεωτικό να αισθάνεστε και να αγαπάτε την τέχνη. Απλώς είναι ένα προνόμιο. Αλλά τι προνόμιο! (Μυταράς, 2001: 101-103).

Σε άλλες περιπτώσεις ο ορισμός επιχειρείται με την παράθεση των συνθετικών της έννοιας σε επίπεδο έκφρασης-πραγμάτωσης. Μορφές τέχνης είναι η φωτογραφία, η ζωγραφική, ο κινηματογράφος και τρόποι αισθητικής έκφρασης είναι η ζωγραφική, το κολλάζ, το θέατρο, το παιχνίδι (Γρόσδος, 2000: 21-27). Με σημείο αναφοράς την εμφάνιση του ρεαλισμού αναφέρονται ως τέχνη η ζωγραφική, η λογοτεχνία και η ποίηση (Ζιρώ, Μερτζάνη, 2004, 183). Στην περίπτωση αυτή σημειώνεται μία διεύρυνση των μορφών τέχνης και αισθητικής έκφρασης η οποία ακολουθεί τους τρόπους επικοινωνίας της εποχής. Επόμενο είναι στην εποχή της πολυτροπικής, ψηφιακής επικοινωνίας και η τέχνη να αποκτά και ψηφιακό χαρακτήρα και να εκφράζεται και ως ψηφιακή-εικαστική (Olejacz, 1996).

Συμπερασματικά, θεωρούμε ότι η πολυσημία της λέξης τέχνη μπορεί να περιοριστεί στις εξής διαπιστώσεις: Η τέχνη είναι γνώση, είναι αλήθεια, είναι γλώσσα (Χρηστίδης, *χχ*: 6-7), παράμετροι οι οποίες ιστορικά εξελίχθηκαν και δημιούργησαν τη διαχρονική ιδεολογία της (βλ. Ζιρώ, Μερτζάνη, 2004).

2. Η τέχνη και η διδακτική της στην ελληνική εκπαίδευση

2.1. Τέχνη-μορφές τέχνης στα Αναλυτικά Προγράμματα του μαθήματος της αισθητικής αγωγής

2.1.α. Μορφές τέχνης στο Νηπιαγωγείο

Η τέχνη ορίζεται ως μέσο έκφρασης και επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Ρητά δηλώνεται ότι ο ορισμός πρέπει να προκύψει επαγωγικά μέσα από ανακαλυπτικές πρωτοβουλίες-δραστηριότητες των παιδιών (ΔΕΠΠΣ Νηπιαγωγείου: 699).

Ως μορφές τέχνης αναφέρονται και αναλύονται ως προς τη στοχοθεσία και τις προτεινόμενες διδακτικές δραστηριότητες: τα Εικαστικά, το Θέατρο-η Δραματική Τέχνη και η Μουσική (ό.π.: 698).

2.1.β. Μορφές τέχνης στο Δημοτικό Σχολείο

Για το Δημοτικό Σχολείο έχουν συνταχτεί ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ για τα μαθήματα:

-Θέατρο

-Μουσική

-Εικαστικά.

Στους σκοπούς του ΔΕΠΠΣ των εικαστικών οριοθετείται ένα δελτίο ταυτότητας της τέχνης στην υποχρεωτική εκπαίδευση:

Ειδικότερα με το μάθημα των Εικαστικών επιδιώκεται να καλλιεργηθεί:

Η κατανόηση της πολιτιστικής διάστασης και η συμβολή των τεχνών στον πολιτισμό διαχρονικά και συγχρονικά (ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, 2003: 97).

Στον άξονα *Θεματικές ενότητες* καταλογοποιούνται οι *Μορφές εικαστικών τεχνών* για τις τάξεις Α΄-Β΄, Γ΄-Δ΄ και Ε΄-ΣΤ΄.

Συγκεκριμένα, για τις πρώτες τάξεις αναφέρονται:

Σχέδιο

Ζωγραφική

Πηλοπλαστική

Υφαντική

Μικροκατασκευές

Εμπεριχάραξη (στένσιλ)

Καρτεπικόλληση (Κολάζ)

Αιωρούμενα αντικείμενα (μόμπιλς)

Τυπώματα (στάμπες) (ό.π.: 102)

Στις τάξεις Γ΄ και Δ΄ υπάρχουν οι ίδιες αναφορές σε μορφές εικαστικών τεχνών με την προσθήκη των εικονογραφήσεων, της χαλκοπλαστικής και των μακετών ενώ οι μικροκατασκευές συμπληρώνονται με τις χειροτεχνίες (ό.π.: 105).

Στις τάξεις Ε΄ και ΣΤ΄ προστίθενται ως νέες μορφές εικαστικών τεχνών:

Ξυλοκοπτική

Ξύλινες μικροκατασκευές

Κατασκευές

Ασαμπλάζ

Γελοιογραφία

Κόμικς

Φωτογραφία

Ψηφιακή εικόνα (ό.π.: 108)

2.1.γ. Μορφές τέχνης στο Γυμνάσιο

Ανάμεσα στους σκοπούς του μαθήματος αναφέρεται και ότι ο μαθητής πρέπει *Να κατανοεί τη διαφορά των Καλών Τεχνών από τα προϊόντα των εφαρ-*

μοσμένων τεχνών (ό.π.: 100), θέτοντας στη συζήτηση για τον ορισμό της τέχνης και τους όρους καλές τέχνες και εφαρμοσμένες τέχνες³.

Για την Α΄ τάξη του Γυμνασίου στον άξονα *Θεματικές ενότητες* αναφέρονται οι ακόλουθες *Μορφές εικαστικών και εφαρμοσμένων τεχνών*

Σχέδιο, σκίτσο

Ζωγραφική

Πλαστική

Γλυπτική

Χαλκοπλαστική

Στοιχεία γραμμικού σχεδίου

Κινούμενο σχέδιο

Διακοσμητική

Χαρακτική

Εικονογράφηση (ό.π.: 114).

Ουσιαστικά πρόκειται για διεύρυνση των μορφών των εικαστικών τεχνών που παρουσιάστηκαν στο Δημοτικό Σχολείο. Οι διαφοροποιήσεις είναι:

Στοιχεία γραμμικού σχεδίου

Κινούμενο σχέδιο

Διακοσμητική

Χαρακτική, οπότε αυτές ορίζονται από τους συντάκτες του προγράμματος ως εφαρμοσμένες τέχνες.

Στη Β΄ τάξη προστίθενται:

Αγιογραφία

Ψηφιδωτό

Κεραμική

Ξυλογλυπτική

Εξώφυλλα δίσκων

Διακόσμηση εσωτερικών χώρων

Μακέτες σκηνικών (ό.π.: 118). Η σύνδεση των εικαστικών τεχνών με το κοινωνικοπολιτισμικό περιεχόμενο και συγκεκριμένο της σχολικής ζωής και της ταυτότητας των μαθητών, υποκειμένων της μάθησης, είναι προφανής.

Στη Γ΄ τάξη

Σχέδιο γραφιστικής

Αφίσες

Βιομηχανικό σχέδιο (ντιζάιν)

Σχέδιο μόδας

Κόσμημα

Φωτογραφία - βίντεο

³ Οι Εικαστικές Τέχνες συμπεριλαμβάνουν τις καλές τέχνες: γλυπτική, ζωγραφική, αρχιτεκτονική (Α.Π. Εικαστικές Τέχνες, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Διαθέσιμο στο: http://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=73&Itemid=134&lang=el)

Πολυμέσα
Ασαμπλάζ
Παρεμβάσεις στο χώρο
Έντυπο

Σχεδιασμός ρούχων (ό.π.: 122). Η προηγούμενη διαπίστωση για τη σύνδεση των περιεχομένων με τη ζωή και επομένως την εφαρμογή της διδακτικής αρχής της επικαιρότητας και της εγγύτητας προς τη ζωή (Χατζηδήμου, 2013: 223 κ.ε.) ισχύει και για τις συγκεκριμένες επιλογές περιεχομένων με σαφή σύνδεση με σκοπούς επαγγελματικού προσανατολισμού.

2.1.δ. Μορφές τέχνης στο Λύκειο

Οι πρώτες αναφορές στην τέχνη για το Λύκειο εντοπίζονται στα περιεχόμενα του Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος της Αρχές Φιλοσοφίας της Β' τάξης του Ενιαίου Λυκείου και εντάσσονται στο πλαίσιο της αρχαίας ελληνικής και της γραμματείας γενικότερα. π.χ. Η τέχνη στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του Πλάτωνα, Η ιεράρχηση των τεχνών κατά τον Έγελο, Οι βασικές αντιλήψεις της τέχνης τον 20^ο αιώνα (ΑΠΣ, 2002: 1352).

Ως γνωστικό αντικείμενο εντάσσεται, ως μάθημα επιλογής, στο πρόγραμμα της Α' τάξης του Ενιαίου Λυκείου με τίτλο: Αισθητική Αγωγή (στοιχεία θεατρολογίας, Μουσική, εικαστικά) (ό.π., άρθρο 39: 1377). Διαπιστώνεται η σταθερότητα ανάλυσης του σημειούμενου της τέχνης όσον αφορά τα διδακτικά περιεχόμενα από την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση μέχρι και το Λύκειο. Βασική διαφορά υπάρχει στον τρόπο προσέγγισης, αφού για κάθε μία από τις μορφές τέχνης παρουσιάζεται σύνδεση θεωρίας και πράξης σε επίπεδο εθνικό και παγκόσμιο με μία σαφή τάση σύνδεσης σύγχρονου και παραδοσιακού (ό.π.: 1377-1380).

Προκειμένου να υπάρξει μία δυνατότητα σύγκρισης με όσα έχουν ήδη αναφερθεί, παραθέτουμε τις θεματικές ενότητες των εικαστικών:

- Αρχιτεκτονική
- Ντιζάιν (βιομηχανικό σχέδιο)
- Κόμικ
- Παραδοσιακή τέχνη
- Σύγχρονες μορφές των εικαστικών και άλλα (ό.π.: 1380).

Δεύτερο γνωστικό αντικείμενο σχετικά με την τέχνη υπάρχει και πάλι ως μάθημα επιλογής στη Γ' Λυκείου, Ιστορία της Τέχνης (ό.π., άρθρο 40: 1380-1381). Όπως δηλώνεται στον τίτλο, πρόκειται για μία ιστορικο-εξελικτική προσέγγιση της τέχνης μέσω της οποίας επιδιώκεται ο μαθητής ...να αντιληφθεί τη σχέση της καλλιτεχνικής δημιουργίας με τη γενικότερη πολιτισμική εξέλιξη κάθε περιόδου (ό.π.: 1380), προσθέτοντας έτσι στον ορισμό της τέχνης τον κοινωνικό της ρόλο (Μπαλούτογλου, 2010).

Στη μελέτη της τέχνης, με την ευρύτερη έννοια, εντάσσουμε και τα μαθήματα επιλογής της Β' τάξης του Ενιαίου Λυκείου: Σχέδιο Γραμμικό (ΑΠΣ,

2002: 1381-1382) και Σχέδιο Ελεύθερο (1382-1383) στο Πρόγραμμα Σπουδών των οποίων, κυρίως σε επίπεδο σκοποθεσίας, υπάρχει μία πρόδηλη μετάθεση από το **τι** στο **πώς**, στην έκφραση και τη δημιουργία των μαθητών.

Θα ολοκληρώσουμε την αναφορά στα Προγράμματα Σπουδών και τις αναφορές στην τέχνη για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με την παρουσίαση των σχετικών θέσεων στα Νέα Προγράμματα Σπουδών του Ψηφιακού Σχολείου:

Τέχνες-Πολιτισμός για την Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στην ουσία πρόκειται για ανα-θεώρηση του υπάρχοντος σχολικού προγράμματος:

Τα Προγράμματα Σπουδών που ακολουθούν βασίζονται στο υπάρχον ωρολόγιο πρόγραμμα και στην ισχύουσα κατανομή ωρών διδασκαλίας ανά ειδικότητα και γνωστικό αντικείμενο της Αισθητικής Αγωγής (Εικαστικά, Μουσική, Θέατρο) (Νέα Προγράμματα Σπουδών, 2001: εισαγωγή).

Οι θεματικές ενότητες που αφορούν τις μορφές τέχνης με τις οποίες έρχονται σε επαφή οι μαθητές είναι ίδιες με αυτές των ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ που έχουν ήδη αναφερθεί. Υπάρχουν προσθήκες σε όλες τις τάξεις του Χάπενινγκ και του Video Art. Η βασική διαφοροποίηση εντοπίζεται στα προτεινόμενα προς αξιοποίηση διδακτικά μέσα, όπου πλέον δίνονται βάσεις ψηφιακών δεδομένων και ο μαθητής καλείται να διερευνήσει και να ανακαλύψει την πληροφορία-τη γνώση και να οδηγηθεί στην έκφραση. Ο μαθητής καλείται να συν-κινηθεί από το έργο τέχνης ως διαδικασία δημιουργίας-έκφρασης και όχι ως πρώτος κριτής έργων τέχνης:

...Να εξοικειωθούν με μορφές τέχνης οι οποίες ως θέμα τους έχουν τη δράση του καλλιτέχνη και όχι υποχρεωτικά το παραγόμενο έργο (ό.π.: 26).

Μέρος των περιεχομένων μάθησης καταλαμβάνουν και η μελέτη αλλά και η δημιουργία μορφών ψηφιακής τέχνης. Σημαντική είναι, επίσης, η ρητή αναφορά σε διδακτικές δραστηριότητες που έχουν ως στόχο την καλλιέργεια του κριτικού εγγραμματισμού των μαθητών, αφού καλούνται να κρίνουν έργα τέχνης με βάση τις γνώσεις που απέκτησαν, ο δε ηλεκτρονικός εγγραμματισμός (ό.π.: 30) αποτελεί σαφή στόχο του Προγράμματος. Φαίνεται πως οι επιστημονικές θέσεις ότι η τέχνη τελικά αποτελεί σύνολο, κατά περίπτωση, γλωσσικών συμβάσεων (βλ. Goodman, 2005) βρίσκουν την έκφρασή τους στο πλαίσιο της θεμελίωσης του σχολικού εγγραμματισμού και της πολυτροπικότητας η οποία αποτελεί γνώρισμα των έργων τέχνης (βλ. ενδεικτικά: Γρόσδος, 2008· Δημάση, 2012).

Οι ίδιες διαπιστώσεις παρατηρούνται και στο Πρόγραμμα Σπουδών των εικαστικών για το Γυμνάσιο. Προστίθενται ως μορφές σύγχρονης τέχνης, για την ικανοποίηση του στόχου: *Εξοικειώνονται με τις σύγχρονες μορφές τέχνης* (Νέα Προγράμματα Σπουδών, 2001: 62): Computer art, happening, performance, εγκαταστάσεις. Σημειώνουμε, επίσης, την αναφορά στα πολυ-

μέσα και την προσδοκία δημιουργίας έργων από τους μαθητές εντός και εκτός σχολικού χώρου όχι με τη μορφή εργασίας αλλά παρέμβασης στο χώρο: *Δημιουργούν τέχνη χρησιμοποιώντας σύγχρονα μέσα παραγωγής εικόνας. Παρεμβαίνουν αισθητικά στο χώρο του σχολείου ή της γειτονιάς (ό.π.: 92).*

3. Προτάσεις διδακτική προσέγγισης της τέχνης

Από όσα σημειώθηκαν προκύπτουν τα εξής:

Η τέχνη ορίζεται ως συνισταμένη πολλών επιμέρους συνιστωσών και έτσι θεωρείται ότι εκφράζεται ιστορικά, διαχρονικά και συγχρονικά με ποικίλους τρόπους. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, σταθερά από το 2002 που συντάχτηκαν και εφαρμόστηκαν τα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ μέχρι και τα Νέα Προγράμματα Σπουδών του Ψηφιακού Σχολείου (2011), παρουσιάζει στους μαθητές ως μορφές τέχνης το Θέατρο, τη Μουσική και τα Εικαστικά.

Είναι προφανές ότι κάθε μία από τις τρεις θεματικές ενότητες απαιτεί διαφορετική διδακτική προσέγγιση λόγω της ιδιαιτερότητας της κάθε μορφής τέχνης σε επίπεδο τρόπων-μέσων έκφρασης, συμβολισμών, βαθμού δυσκολίας στην κατανόηση-ανάγνωση και ενεργοποίηση του μαθητή-δημιουργού.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας δεν θα επεκταθούμε σε προτάσεις για την κάθε μορφή τέχνης αλλά θα αναφερθούμε, συνοπτικά, στις βασικές διδακτικές αρχές που αφορούν την τέχνη συνολικά.

A. Το μάθημα της τέχνης έχει άμεση σχέση με τον πολιτισμό, αφού η τέχνη παράγει κουλτούρα και μάλιστα στο κοινωνικό περι και συν-κείμενο. Οι μαθητές μέσα από το μάθημα της τέχνης αποκτούν δεξιότητες να αντιλαμβάνονται τις ανθρώπινες παρελθοντικές και παροντικές εμπειρίες, να σέβονται τους διαφορετικούς τρόπους σκέψης και πράξης και να εκφράζουν-μοιράζονται τις ιδέες και τα συναισθήματά τους.

B. Το παιδί και ο έφηβος που διδάσκονται την τέχνη πετυχαίνουν:

1. την προσωπική πλήρωση
2. την εκτίμηση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς
3. τη συνείδηση του κοινωνικού ρόλου της τέχνης (βλ. Chapman, 1998).

Οι παραπάνω απόψεις οδηγούν στη διαμόρφωση ενός διδακτικού πλαισίου το οποίο αναφέρει:

- την προσωπική πλήρωση → δημιουργία-αντιληπτική εγρήγορση-διασαφήνιση συναισθημάτων-αντίληψη του κόσμου⁴

⁴ Ειδικότερα για την εικαστική αγωγή αναφέρεται ότι δεν στοχεύει μόνο στην απόκτηση καλλιτεχνικών δεξιοτήτων από τους μαθητές ούτε σε μία συσσώρευση τεχνικών γνώσεων αλλά στην καλλιέργεια και την ανάπτυξη της δημιουργικότητας και μόνο με αυτή τη σκοποθετική οροθέτηση έχει χώρο και ρόλο στο σχολικό πρόγραμμα (Χρηστίδης, χχ: 9, όπου και Ardouin, 2002: 43).

- την εκτίμηση της καλλιτεχνικής κληρονομιάς → επαφή με τα έργα τέχνης εντός και εκτός σχολικού περιβάλλοντος-προγράμματος
- τη συνείδηση του κοινωνικού ρόλου της τέχνης → έκφραση της ταυτότητας του μαθητή και μάλιστα ως μέλους μιας ομάδας-αυτής των ομηλικών στο πλαίσιο της μαθητικής κοινότητας λόγου, συνειδητοποίηση της δυνατότητας ανθρώπων από διαφορετικές κουλτούρες να δημιουργήσουν τέχνη (Μπαλούτογλου, 2010).

Γ. Μία άλλη προσέγγιση βασίζεται στη θεωρία των στυλ, η οποία προτείνει:

1. η έρευνα και η παρατήρηση να επικεντρώνονται στα στιλιστικά χαρακτηριστικά ενός έργου, στο διαφορετικό τρόπο έκφρασης του κάθε καλλιτέχνη κάτω από διαφορετικές ιστορικές συνθήκες
2. το ενδιαφέρον να επικεντρώνεται με την εικονογραφία στην προσεκτική παρατήρηση και περιγραφή του έργου αλλά και στην κατανόηση του περιεχομένου (κατανόηση της άμεσης και της έμμεσης σημασίας του).
3. η έρευνα του έργου να προχωρεί μέσω της εικονολογίας: ξεκινώντας από την περιγραφή μορφής και στυλ του έργου (προεικονογραφική ανάλυση) να περνάει στην περιγραφή και εξήγηση (κατανόηση) του περιεχομένου του (εικονογραφική ανάλυση) για να φτάνει στη συσχέτιση του έργου με την πολιτισμική ιστορία της εν λόγω εποχής (εικονολογική ανάλυση).

Η εικονολογία είναι πολύ ενδιαφέρουσα αφού δεν περιορίζεται σε μία φαινομενολογική εξέταση ενός έργου αλλά προσπαθεί να αποκαλύψει το βαθύτερο νόημά του και να το αντιμετωπίσει, έτσι, ως τεκμήριο της εποχής στην οποία παρήχθη (το έργο συνδέεται με την πολιτισμική ιστορία) (Σιούρλα, 1998: 199-200).

Δ. Ως προς τις μεθόδους και τις μορφές διδασκαλίας επισημαίνεται ότι θα πρέπει να αποτελούν συνδυασμό ομαδικών και ατομικών εργασιών. Η διδακτική προσέγγιση πρέπει να διακρίνεται για την ποικιλία που διασφαλίζει το διαρκές ενδιαφέρον των μαθητών και υπαγορεύεται, κυρίως, από την ηλικία των μαθητών (επίπεδο σκέψης, κύκλοι εννοιών, δυνατότητες έκφρασης)⁵.

Ε. Ο δημιουργικός χαρακτήρας του μαθήματος της τέχνης περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά της πρωτοβουλίας και του πρωτότυπου και επομένως της ελευθερίας των επιλογών έκφρασης αλλά αυτό δεν σημαίνει έλλειψη μεθοδικότητας και προγραμματισμού. Η διδακτική προσέγγιση πρέπει να διακρίνεται από τη σαφήνεια της στοχοθεσίας η οποία υπαγορεύεται από τη μορφή τέχνης, τη μαθητική κατά περίπτωση κοινότητα (ηλικία, προηγούμενες εμπειρίες, εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιβάλλον κ.ά.) και τη θεματολογία (βλ. (Μαγουλιώτης, 2002: 60).

ΣΤ. Η προσέγγιση της τέχνης θα πρέπει να ξεπερνά τον ορθολογισμό που χαρακτηρίζει, συνήθως, τη σχολική εμπειρία. Η προσπάθεια για την από-

⁵ Το επίπεδο προσέγγισης του κάθε έργου εξαρτάται από την ηλικία των παιδιών, τις προηγούμενες αισθητικές τους εμπειρίες, τη συμμετοχή και τον ενθουσιασμό, αλλά και τις γνώσεις και δυνατότητες των εκπαιδευτικών (Ανδρεάδου, Γρόσδος, 2006).

κτηση γνώσεων εμποδίζει την αισθητική απόλαυση των έργων τέχνης, την ελεύθερη έκφραση και δεσμεύει τη φαντασία. Η διδακτική προσέγγιση θα πρέπει να μην επικεντρώνει τη στοχοθεσία στην εκμάθηση πληροφοριών (ονόματα, εθνικότητες, χρονολογίες γέννησης κλπ) αλλά στη διερεύνηση των αναγκών και των διεργασιών που γέννησαν τα έργα. Τα θέματα και ο τρόπος προσέγγισης πρέπει να αφορά τα ενδιαφέροντα των παιδιών. Βασικές αρχές είναι ο σεβασμός της ξεχωριστής προσωπικότητας, η κατανόηση της ιδιαιτερότητας της παιδικής εικαστικής έκφρασης και των συμβόλων που χρησιμοποιεί.

Κανένα μέρος της καλλιτεχνικής κληρονομιάς δεν μπορεί να έχει προσωπικό νόημα για τα παιδιά παρά μόνο όταν συνδέεται με την ίδια τους τη ζωή. Οι δραστηριότητες που ακολουθούν την εποπτική προσέγγιση των έργων βασίζονται στη βίωση της αισθητικής εμπειρίας των παιδιών.

Τα παιδιά δεν αντιγράφουν έργα αλλά τα συνθέτουν και δημιουργούν μέσα από τις εμπειρίες τους, εκφράζοντας τα συναισθήματά τους (Γρόσδος, 1997: 8).

Ζ. Η προσέγγιση των έργων τέχνης θα πρέπει να ακολουθεί γενικά τα εξής διαδοχικά στάδια προσέγγισης:

1. δεξ-πεξ-περίγραψε,
2. ψάξε-βρες-ανάλυσε,
3. σκέψου-σύνδεσε-ερμήνευσε
4. κρίνε (Chapman, 1993).

Η συγκεκριμένη πρόταση φαίνεται να ακολουθεί την ερμηνεία των θεωρητικών επιπέδων

περιγραφικά
μορφολογικά
περιεχομένου

νοήματος (Panofsky, 1993)⁶.

Η. Ως προς τα περιεχόμενα των μαθημάτων τέχνης θα πρέπει να σημειωθεί ότι κρίνεται απαραίτητο να «διδάσκονται» αυθεντικά έργα τέχνης και *Η αισθητική προσέγγιση των έργων της τέχνης και η θεωρητική ενασχόληση των μαθητών με αυτά δεν πρέπει να έχουν γνωσιολογικό χαρακτήρα, αλλά να συνδέονται με τη δημιουργία έργων και μορφωμάτων* (Χρηστίδης, χχ: 10). Η πλέον κατάλληλη μέθοδος για την οργάνωση και υλοποίηση των εικαστικών δραστηριοτήτων είναι η μέθοδος project, διότι έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά στην μαθησιακή πράξη.

Θ. Ως γενική διδακτική πλαisiώση προτείνεται η διαθεματικότητα⁷ στη διατύπωση στόχων, στην επιλογή περιεχομένων, στη διατύπωση προτάσεων έκφρασης των μαθητών και ως μεθοδολογικό εργαλείο η μέθοδος project⁸.

⁶ ό.π.

⁷ Η σημαντικότητα του ρόλου των τεχνών στην εκπαίδευση αναγνωρίζεται από το νέο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών, σύμφωνα με το οποίο η εικαστική αγωγή

Ι. Η Παυλίδου, συγκέντρωσε όλα τα παραπάνω στις εξής προτάσεις-επισημάνσεις-διαπιστώσεις στην πρότασή της για δύο κεντρικούς ειδικούς διδακτικούς τύπους δράσης, την Παρατήρηση και τη Διαμόρφωση.

Η Παρατήρηση περιλαμβάνει

πολυεπίπεδες δραστηριότητες της αντίληψης - από την θέαση και τον θαυμασμό έως την στοχευμένη παρατήρηση, αναγνώριση και αίσθηση (αντίληψη μέσω των αισθήσεων) και την ερμηνεία και κατανόηση του συμβάντος (αντίληψη του νοήματος). Οι μαθητές εκλεπτύνουν κατά την διαδικασία αυτή την ευαισθησία τους όσον αφορά τις αισθητικές επιδράσεις. Σε αυξανόμενο βαθμό μαθαίνουν να αποδίδουν με γλωσσική ακρίβεια τις ανακαλύψεις, τους συνειρημούς και τις σκέψεις τους. Μέσα από την κοινή παρατήρηση και αξιολόγηση των δικών τους εικαστικών αποτελεσμάτων τεκμηριώνουν οι μαθητές τις εκτιμήσεις τους και ανταλλάσσουν προτάσεις. Βασιζόμενοι σ' αυτό βιώνουν, κατά την συνάντησή τους με έργα τέχνης, πέρα από την ανάλυση των μοτίβων, των ιδεών εργα-

των παιδιών αποτελεί σημαντικό μέρος της εκπαίδευσης από την προσχολική ηλικία. Οι στόχοι που θέτονται από το Δ.Ε.Π.Π.Σ αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα του ρόλου της τέχνης, τόσο στην γνωστική ανάπτυξη του παιδιού όσο και στην ανάπτυξη και καλλιέργεια δεξιοτήτων. Η διαθεματικότητα, η κατά θεματικούς άξονες οργάνωση των περιεχομένων μάθησης, αλλά και η διεπιστημονικότητα, η «συνεργασία» μεταξύ των επιμέρους μαθημάτων (επιστημονικών κλάδων) για τη διασφάλιση της σφαιρικής και ολοκληρωμένης προσέγγισης ενός θέματος (Θεοφιλίδης, 2002: 11· Maingain & Dufour, 2003: 14· Χατζηγεωργίου, 2004: 345· Ματσαγγούρας, 2006: 48· Θεριανός, 2007: 39· Ζούκης, 2008· Τσαγκαρλή-Διαμάντη, 2008: 61 κ.ε.) έχουν υπογορεύσει τις διδακτικές προσεγγίσεις στα Προγράμματα Σπουδών και ειδικότερα σε αυτά της προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας.

⁸ Το σχέδιο εργασίας -project θεωρείται ως κατάλληλη μέθοδος για την ολόπλευρη προσέγγιση της γνώσης, η οποία επιτυγχάνεται με την ανάπτυξη της διαθεματικής προσέγγισης. Με τον όρο σχέδιο εργασίας αποδίδεται ο αγγλόφωνος όρος project method που εισήγαγε στην παιδαγωγική βιβλιογραφία ο Kilpatrick με ομώνυμο άρθρο του, το 1918 (Ματσαγγούρας, 2006: 217). Η μέθοδος project ορίζεται ως μία ανοικτή, συλλογική διαδικασία μάθησης, η οποία δεν έχει αυστηρά καθορισμένα όρια, αλλά μεταβλητά, ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν κατά την εφαρμογή της και ανάλογα με το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν οι εμπλεκόμενοι σε αυτήν (Ταρατόρη-Τσαλκατίδου, 2003: 23). Η διαπίστωση ότι τα ταλέντα, οι δεξιότητες και οι ικανότητες των ατόμων ποικίλουν, οδήγησε το 1983 τον Gardner στη διατύπωση της Θεωρίας των Πολλαπλών Ευφυϊών (Multiple Intelligences). Η θεωρία αυτή αποτελεί το τρίτο πλαίσιο εξακτίνωσης του θέματος ενός σχεδίου εργασίας. Σύμφωνα με τον Gardner, οι άνθρωποι διαθέτουν ξεχωριστές ευφυΐες, τις οποίες μπορούν να καλλιεργήσουν εφόσον τους δοθεί η ευκαιρία (Χατζηγεωργίου, 2004: 349). Αυτό δεν ισχύει απαραίτητα για όλες τις ευφυΐες ούτε συμβαίνει σε όλα τα άτομα στον ίδιο βαθμό. Οι τύποι ευφυΐας είναι οι εξής: α) γλωσσική, β) λογικο-μαθηματική, γ) μουσική, δ) σωματική-κινησθητική, ε) χωρο-αντιληπτική, στ) δια-προσωπική, ζ) ενδο-προσωπική και η) νατουραλιστική. Με βάση τους οκτώ τύπους ευφυΐας μπορεί ο εκπαιδευτικός να οργανώσει τα υπο-θέματα με τα οποία θα εργαστούν οι ομάδες των μαθητών για την υλοποίηση του σχεδίου εργασίας. Μία προσεκτική μελέτη των γνωστικών συνδέσεων των τύπων νοημοσύνης με τις ικανότητες (γνώσεις-δεξιότητες) των μαθητών οδηγεί σε διαπιστώσεις σχετικές με τη διδασκαλία των τεχνών στο πλαίσιο διαθεματικών προσεγγίσεων.

σίας και των μέσων διαμόρφωσης, τις ιδιαίτερες επιδόσεις των καλλιτεχνών και των μαστόρων-καλλιτεχνών. Εδώ τίθενται οι βάσεις για την εκτίμηση των πολιτιστικών προϊόντων και η διαλλακτικότητα έναντι ακόμη και ασυνήθιστων καλλιτεχνικών μορφών έκφρασης. Με την συνειδητή και ενεργό χρήση οπτικο-τεχνικών μέσων μπορεί να αναπτυχθεί μια κριτική στάση απέναντι στους εικονικούς κόσμους που προβάλλουν η τηλεόραση, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και τα έντυπα μέσα.

Η Διαμόρφωση περιλαμβάνει

κατάλληλες και πολύπλευρες δραστηριότητες εικονικής ανακάλυψης και παρουσίασης, Σε αυτές προστίθενται επίσης οι τρόποι αισθητικής συμπεριφοράς όπως η παιγνιώδης εξερεύνηση του συσχετισμού διαφόρων μορφών, χρωματικών συνδυασμών και επιφανειακών δομών. Το σύνολο αυτό συμπληρώνεται με την συλλογή, τακτοποίηση και διαφοροποίηση δεδομένων ή ευρεθέντων αντικειμένων και υλικών με εικόνες, Με αφετηρία την φαντασιακή δύναμη και τις και τις ήδη αποκτηθείσες εικονογλωσσικές ικανότητες και χειρωνακτικές δεξιότητες των παιδιών επιδιώκεται να αυξηθεί μακροπρόθεσμα η αυτονομία των ιδεών εργασίας, η ένταση των εικαστικών διαδικασιών και η αισθητική ποιότητα των αποτελεσμάτων (Παυλίδου, 2007)

Κ. Οι πιο πρόσφατες επιστημονικές εργασίες αναδεικνύουν και τον ρόλο των ΤΠΕ στη διδακτική της τέχνης:

...οι μαθητές έρχονται σε επαφή με πλήθος πηγών οπτικοακουστικής και εικαστικής έκφρασης και καλούνται να εμπλακούν σε δραστηριότητες αναζήτησης, διαχείρισης, επεξεργασίας και επικοινωνίας. Η χρήση και η αξιοποίηση των δυνατοτήτων του υπερκειμένου και ο υπερμεσικός χαρακτήρας της εφαρμογής επιτρέπουν στους μαθητές και τις μαθήτριες να έρθουν σε επαφή με την πολυμορφία των αναπαραστάσεων ενός θέματος τέχνης (Γρόσδος, Μακαρατζής & Ανδρεάδου, 2010).

Πιο συγκεκριμένα, η πολυτροπικότητα όλων των μορφών τέχνης και προδήλως όσων συνδυάζουν πολλούς σημειωτικούς κώδικες έκφρασης (μουσική και θέατρο με όλους τους επιμέρους τρόπους πραγμάτωσης, καθώς και μορφές τέχνης που έχουν ψηφιακή ταυτότητα όπως είναι ο κινηματογράφος) στο επίπεδο του σχεδιασμού των διδακτικών προσεγγίσεων απαραίτητως προσανατολίζονται σε δραστηριότητες οπτικοακουστικής έκφρασης στο πλαίσιο των οποίων αναπτύχθηκαν δύο (συμπληρωματικές μεταξύ τους) κυρίαρχες τάσεις:

- Οι μαθητές μέσα από συγκεκριμένες δραστηριότητες τοποθετούνται απέναντι στα μηνύματα (αξιακό περιεχόμενο του έργου) ως μελετητές-ερευνητές και όχι ως καταναλωτές, κρίνουν και αξι-

ολογούν, αποκτούν μια διαρκώς εξελισσόμενη αισθητική και πολιτισμική συνείδηση. Όλα αυτά επιτυγχάνονται μέσα από συγκεκριμένες δραστηριότητες. Σχεδιασμός και υλοποίηση της διδακτικής προσέγγισης στοχεύουν στην ανάπτυξη του κριτικού εγγραμματισμού.

- Οι μαθητές αφού αποκωδικοποιήσουν μέσω της διδακτικής διαδικασίας τις μεθόδους και τις τεχνικές με τις οποίες παράγεται το πολιτιστικό προϊόν, τις χρησιμοποιούν στο επίπεδο των χρησιμοποιούμενων οπτικοακουστικών εργαλείων προκειμένου να εξελιχθούν σε παραγωγούς οι οποίοι αναπτύσσουν σε κάθε περίπτωση δεξιότητες προσωπικής έκφρασης, οργανώνουν και πραγματοποιούν απλές οπτικοακουστικές παρουσιάσεις (φωτογραφίζουν, βιντεοσκοπούν, κινηματογραφούν, δημιουργούν comics, κ.ά.) (Θεοδωρίδης, 2002).

Στο σημείο αυτό σημειώνουμε τη διαπίστωση ότι αυτές οι διδακτικές προσεγγίσεις, εκτός από το πλεονέκτημα να είναι μεθοδολογικά οικείες στο πλαίσιο του πολυτροπικού επικοινωνιακού περιβάλλοντος στο οποίο ζουν οι μαθητές, μέσα από την ενεργητική συμμετοχή υποστηρίζουν την ενσυναίσθηση και μέσω αυτής την καλλιέργεια διαπολιτισμικής συνείδησης με την προϋπόθεση ότι η θεματολογία των έργων τέχνης που επιλέγονται για να διδαχθούν έχει ως στόχο και τον δια-πολιτισμό.

3.1. Διδακτικές προτάσεις στα Προγράμματα Σπουδών του Δημοτικού Σχολείου

Στα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ του μαθήματος της εικαστικής αγωγής του Δημοτικού Σχολείου αναφέρονται μεταξύ άλλων τα εξής:

- Οι μαθητές πρέπει να μάθουν να διερευνούν πηγές με πολλούς τρόπους: παρατηρήσεις, πειραματισμοί, αναζήτηση πληροφοριών από δασκάλους, γονείς, καλλιτέχνες, επαγγελματίες αλλά και από έργα τέχνης, βιβλία, μουσεία, ΜΜΕ.

- Οι μαθητές, κυρίως των μεγάλων τάξεων, θα πρέπει να επιλέγουν θέματα και να οργανώνουν και να υλοποιούν συνθετικές εργασίες (projects) που θα βασίζονται στην αυτενέργεια και στην ενεργό συμμετοχή τους.

- Η διαθεματική προσέγγιση της τέχνης στο σχολικό πρόγραμμα προσφέρεται ιδιαίτερα: Γενικά, η Τέχνη είναι πρόσφορο μέσο διαθεματικής, διεπιστημονικής και διαπολιτισμικής προσέγγισης της εμπειρίας και της γνώσης. Οι μαθητές οργανώνουν τις διαθεματικές εργασίες τους με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού ή και των άλλων εκπαιδευτικών που εμπλέκονται στο υπό επεξεργασία διαθεματικό αντικείμενο.

- Μέσα από την εικαστική αγωγή αλλά και τη διδασκαλία της τέχνης γενικότερα θα πρέπει να επιδιώκεται μία ολιστική αντιμετώπιση-αντίληψη του κόσμου.
- Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να επιλέγει διεπιστημονικές-διαθεματικές προσεγγίσεις της διδασκαλίας της τέχνης στο πλαίσιο των μαθημάτων του σχολικού προγράμματος.
- Η εμπειρία θα πρέπει να ανάγεται σε γνώση *οι γνώσεις που αποκτώνται από επισκέψεις σε καλλιτεχνικούς χώρους, από παρουσιάσεις έργων τέχνης ή από επισκέψεις σε χώρους φυσικού κάλλους να αποτελούν βάση για δημιουργία εικαστικού έργου, για ανάλυση, για αισθητική προσέγγιση και για κατανόηση του φαινομένου της Τέχνης.*
- Η διδασκαλία θα πρέπει να βασίζεται στην επικοινωνία των παιδιών με τον εκπαιδευτικό και στην ομαδική και εξατομικευμένη διδασκαλία.
- Η βιωματική προσέγγιση της Τέχνης είναι η σημαντικότερη μέθοδος στο Δημοτικό Σχολείο.
- Το μάθημα πρέπει να υποστηρίζεται από εξωσχολικές δραστηριότητες και διοργάνωση εκθέσεων, εκδηλώσεων, συζητήσεων μέσω των οποίων ενισχύονται η ευαισθητοποίηση των μαθητών *για θέματα που αφορούν στο περιβάλλον, στην αειφορία* (ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ, 2003: 110-111).

3.2. Διδακτικές προτάσεις στα Προγράμματα Σπουδών του Γυμνασίου

Στα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ του μαθήματος της εικαστικής αγωγής του γυμνασίου αναφέρονται όσα αναφέρθηκαν στα αντίστοιχα προγράμματα του Δημοτικού και παρατέθηκαν στην προηγούμενη υποενότητα της εργασίας. Επιπλέον αναφέρονται τα εξής:

- Πρόκειται για πολυδιάστατο μάθημα που απαιτεί δημιουργικούς μαθητές αλλά και έναν δημιουργικό εκπαιδευτικό.
 - Η εποπτική υποστήριξη του μαθήματος θα πρέπει να είναι πολυτροπική, αφού επισημαίνεται ότι: *Η χρήση βιβλίου μαθητή και ποικίλων άλλων διδακτικών και εποπτικών υλικών σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να καταστήσει το μάθημα των Εικαστικών βιβλιοκεντρικό.*
 - Η εφαρμογή βασικών διδακτικών αρχών όπως είναι οι αρχές της εποπτικότητας, της εγγύτητας προς τη ζωή και της επικαιρότητας αναδεικνύονται ως πολύ σημαντικές:
- ...πρέπει να συνδέει ποικιλοτρόπως το σχολικό εργαστήριο με επαγγελματικά εργαστήρια Καλών και Εφαρμοσμένων Τεχνών, όπως με εργαστήρια κεραμικής, υφαντικής, αργυροχοΐας, ξυλογλυπτικής, με βιοτεχνίες και με βιομηχανίες ρούχων, επίπλων, χρηστικών αντικειμένων και άλλα, και να οργανώνει επισκέψεις, διαλέξεις, εργασίες και έρευνες σχετικά με το μάθημά του.*
- Διαθεματική προσέγγιση και σχεδιασμός και υλοποίηση project τονίζονται και στο συγκεκριμένο πρόγραμμα:

Στο πλαίσιο της διαθεματικότητας κάθε μάθημα του σχολείου που χρειάζεται την *Εικόνα* (φωτογραφία, σκίτσο, σχέδια κτλ.) μπορεί να συνεργαστεί με το μάθημα των “Εικαστικών” (Καλλιτεχνικών).

Η Τέχνη από τη δική της πλευρά μπορεί να ενταχθεί με πολλούς τρόπους στις δραστηριότητες των άλλων μαθημάτων. Το μάθημα των Καλλιτεχνικών μπορεί να αντλήσει *ιδέες, θέματα και περιεχόμενο* για δημιουργία έργων τέχνης, εργασιών ή projects (σχέδιο εργασίας με βιωματική-επικοινωνιακή διδασκαλία, ομαδοσυνεργατικό και μαθητοκεντρικό) από όλα τα μαθήματα του σχολείου. Για παράδειγμα: Με τα “Θρησκευτικά”:

- *πρακτική*: Βυζαντινή τέχνη, Εκκλησιαστική τέχνη, αγιογραφία, τέμπλα, ξυλογλυπτική, Ευαγγελιοκαλύμματα, Ιερή τέχνη άλλων λαών κτλ.
- *θεωρία*: Ηθική, καλό, ωραίο, ιδεολογία, θρησκευτικότητα, Ιστορία θρησκείας, θρησκευτική τέχνη, κοσμική τέχνη κτλ.

- Η διαπολιτισμική κατεύθυνση της στοχοθεσίας του μαθήματος δηλώνεται ρητά:

Γενικά η Τέχνη είναι πρόσφορο μέσο διαθεματικής και διαπολιτισμικής προσέγγισης της γνώσης. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει, από την παρούσα ύλη και με κριτήριο το εφικτό, τα προς επεξεργασία θέματα τα οποία στα πλαίσια του Π.Σ., μπορούν να ποικίλουν από τάξη σε τάξη, από χρονιά σε χρονιά και από σχολείο σε σχολείο και κυρίως, πρέπει να ενεργεί με γνώμονα τη διαπολιτισμική εκπαίδευση.

-Το μάθημα εντάσσεται λειτουργικά στη σχολική ζωή αφού προτείνεται να αποτελεί σημαντική πηγή πριμοδότησης και προικοδότησης των σχολικών εορτών: *Οι σχολικές γιορτές θα πρέπει να γίνουν αφορμή ομαδικής πολύπλευρης καλλιτεχνικής συνεργασίας, πρωτότυπων εκδηλώσεων, υπεύθυνης προετοιμασίας και κυρίως καλαίσθητου αποτελέσματος* (ό.π.: 124-126).

3.3. Διδακτικές προτάσεις στο ΑΠΣ για το μάθημα Ιστορία της Τέχνης της Γ΄ Λυκείου

Η επιλογή των έργων που μελετώνται από τους μαθητές πρέπει να γίνεται με κριτήριο την καταλληλότητά τους ως παραδειγμάτων (υποθέτουμε με βάση όσα προαναφέρθηκαν για τις άλλες βαθμίδες εκπαίδευσης: ηλικία, σχολικό-κοινωνικό συγκείμενο-περικείμενο κ.ά.).

Στη συνέχεια πρέπει να αναλύονται διεξοδικά από τον διδάσκοντα: *περιγράφεται δηλαδή μορφικά το βαθύτερο νόημά του, αξιολογείται και εκφράζονται απόψεις με επιχειρήματα και εφαρμογή κριτηρίων.*

Η ανάλυση συμπληρώνεται με πληροφορίες που μπορούν να χαρακτηρισθούν ως προοργανωτικό υλικό και *αφορούν ιστορικές και κοινωνικές πληροφορίες, ώστε να είναι σφαιρικότερη η προσέγγισή του.*

Βασικός στόχος είναι η ένταξη του έργου στην τέχνη και τα κοινωνικά φαινόμενα γενικότερα, επιδιώκεται δηλαδή η σύνδεση του κάθε έργου με τις εμπειρίες και τα βιώματα των μαθητών, όπως αλλιώς αναφέρεται στη διδακτική: η μεταφορά στο σήμερα ή η γενίκευση. Από το ειδικό οι μαθητές περνούν στο γενικό. Η προσέγγιση είναι επαγωγική.

Στο συγκεκριμένο κείμενο παρουσιάζονται αναλυτικά τα στάδια που πρότεινε ο Έρβιν Πανόφσκυ για την εφαρμογή μιας μεθόδου περιγραφής, ανάλυσης και ερμηνείας του έργου τέχνης. Συγκεκριμένα, προτείνεται η μελέτη-εξέταση και ερμηνεία του έργου σε τρία θεωρητικά επίπεδα:

1^ο επίπεδο: το έργο τέχνης εξετάζεται

φαινομενολογικά, μορφολογικά και αντικειμενικά. Εξετάζεται και περιγράφεται αυτό που βλέπει κάθε θεατής, δηλαδή το θέμα φτιαγμένο με μορφές και μορφικά στοιχεία (σχήματα, χρώματα κτλ.). Είναι μια προσέγγιση μέσω της περιγραφής. Για παράδειγμα, με την πρώτη ματιά σε ένα έργο μπορεί να φαίνεται μια γυναίκα με ένα μωρό ζωγραφισμένο με κάποιο συγκεκριμένο τρόπο.

2^ο επίπεδο: ως προς το έργο τέχνης

γίνεται μια πρώτη εμβάθυνση στην ανάλυση του θέματος όσον αφορά το περιεχόμενο, το νόημα, τις ειδικές πολιτισμικές επιδράσεις. Στο παράδειγμα που αναφέρθηκε μπορεί να ειπωθεί, ως δεύτερο επίπεδο, πως η γυναίκα με το βρέφος είναι ένα θρησκευτικό θέμα που παριστάνει την Παναγία Βρεφοκρατούσα και ότι πρόκειται για μια βυζαντινή αγιογραφία κτλ.

Τα δύο αυτά επίπεδα ο Πανόφσκυ τα ονομάζει εικονογραφία.

3^ο επίπεδο: ως προς το έργο τέχνης

εξετάζονται το βαθύτερο νόημα του έργου, η ουσιαστική ερμηνεία του, η αλήθεια και η πραγματικότητά του. Αναλύονται οι σχέσεις του έργου με τον πολιτισμό και τις ιστορικές συνθήκες κατά τις οποίες αυτό δημιουργήθηκε. Επίσης, εξετάζονται η προσωπική ψυχολογία και η κοσμοθεωρία του καλλιτέχνη όπως και κάθε άλλου παράγοντα του οποίου η μελέτη της επίδρασης θα βοηθήσει στην κατανόηση όλων των παραμέτρων του έργου. Στο παράδειγμα που αναφέρθηκε συσχετίζονται ως τρίτο επίπεδο, πιθανώς η θρησκευτική πίστη του αγιογράφου, η συγκεκριμένη ιστορική εποχή και το περιβάλλον του στο Βυζάντιο, το πώς αυτά επέδρασαν στο θέμα και στην τεχνοτροπία, ποιες ήταν οι θρησκευτικές πεποιθήσεις της εποχής κτλ.

Το τρίτο επίπεδο ο Πανόφσκυ το ονομάζει εικονολογία (Ζιρώ, Μερτζάνη, 2004: 15-16).

4. Διδακτική εφαρμογή

Ως διδακτική εφαρμογή όσων αναφέρθηκαν προτείνουμε τη διδασκαλία θρησκευτι-κού μνημείου της Οθωμανικής περιόδου. Η πρόταση εντάσσεται στη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας και αφορά την προσέγγιση μνημείου: αρχιτεκτονική, ζωγραφική. Έχει τη δομή «σχεδίου εργασίας» και η προσέγγιση είναι διαθεματική με σαφή διαπολιτισμική στοχοθεσία. Πρόκειται για ένα δείγμα της διδακτικής πρότασης ομάδας εργασίας στην οποία είναι μέλος και η συντάκτρια της εργασίας. Η διδακτική πρόταση είναι διαθέσιμη στην ιστοσελίδα: <http://utopia.duth.gr/~mdimasi/ti/temeni.htm>

Συμπεράσματα

Η τέχνη είναι μία έννοια πολυσημική και πολυεπίπεδη. Η διδακτική της προσέγγιση δεν μπορεί να οροθετηθεί με συνήθεις πρακτικές γνωστικών αντικειμένων-μαθημάτων.

Επειδή το θέμα της εργασίας «Διδακτική της τέχνης» είναι πολύ ευρύ επιχειρήθηκε η παράλληλη παρουσίαση θεωρητικών βιβλιογραφικών θέσεων και αντίστοιχων από τα Προγράμματα Σπουδών που αφορούν την τέχνη στην Πρωτοβάθμια και τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ως μορφές τέχνης διδάσκει το θέατρο, τη μουσική και τις εικαστικές τέχνες σε όλες τις βαθμίδες. Η προσέγγιση είναι διαχρονική και συγχρονική με σαφείς συνδέσεις με το κοινωνικό και πολιτισμικό συγκείμενο και περικείμενο της εποχής και της περιοχής δημιουργίας του έργου αλλά και των μαθητών που το διδάσκονται.

Στην εργασία παρουσιάστηκαν βασικές διδακτικές μεθοδολογικές προτάσεις σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία και τα Προγράμματα Σπουδών. Διαπιστώθηκε ότι η διαθεματική προσέγγιση και η οργάνωση της διδασκαλία με βάση τις αρχές του project αποτελούν σταθερές επιλογές.

Ο μαθητής καλείται να είναι μέτοχος στην ανακάλυψη των κωδίκων του έργου που μελετάται κατά περίπτωση και να αποκτήσει δεξιότητες προσωπικής έκφρασης της προκαλούμενης συν-κίνησής του.

Οι μεθοδολογικές προτάσεις ακολουθούν τις εξελίξεις των μορφών τέχνης, η οποία πλέον παράγεται στο πλαίσιο και με τους όρους και της ψηφιακής πολυτροπικότητας.

Τα Προγράμματα Σπουδών και οι Οδηγίες για τον εκπαιδευτικό παρουσάζουν με αρκετά λεπτομερειακό τρόπο προτάσεις διδασκαλίας, εξειδικεύοντας τις αναφορές σε ειδικούς στόχους, σε μέσα και υλικά διδασκαλίας και σε προτεινόμενες δραστηριότητες. Πάντως, κάποιος εύκολα διαπιστώνει την έλλειψη σαφούς θεωρητικού μεθοδολογικού πλαισίου το οποίο να στηρίζεται σε συγκεκριμένο θεωρητικό υπόβαθρο από το οποίο να προκύπτει η προτεινόμενη τεχνική και κατά συνέπεια η μέθοδος.

Παρά την ύπαρξη Προγραμμάτων Σπουδών και σχολικών εγχειριδίων για τη διδασκαλία της τέχνης υπάρχουν προβληματισμοί σχετικά με τη σύγκλιση προθέσεων και πραγματώσεων:

- Πόσα από τα μαθήματα επιλογής που αφορούν την τέχνη επιλέγονται και διδάσκονται στο Λύκειο;
- Πόσα σχολεία διαθέτουν χώρους και υλικοτεχνική υποδομή ώστε το μάθημα για την τέχνη να μην είναι γνωσιοκεντρικό;
- Σε ποιο βαθμό οι εκπαιδευτικοί ειδικότητας που τα διδάσκουν έχουν παιδαγωγική και διδακτική κατάρτιση και επάρκεια;
- Τι γίνεται στην περίπτωση που δεν υπάρχει εκπαιδευτικός ειδικότητας σε μία σχολική μονάδα;
- Έχουν αξιολογηθεί τα Προγράμματα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια των μαθημάτων της τέχνης όσον αφορά την ικανοποίηση των στόχων που αφορούν τα μαθήματα για την τέχνη;
- Έχει συνεκτιμηθεί η πολυπολιτισμική σύνθεση των σχολικών τάξεων όσον αφορά τα προτεινόμενα προς μελέτη έργα; κλπ.

Βιβλιογραφία

- Ανδρεάδου, Χ. & Γρόσδος, Σ. (2006). Διεπιστημονικότητα και λαϊκοί ζωγράφοι. Θεωρητικές προσεγγίσεις και πρακτικές προεκτάσεις. Στο: Π. Μωραΐτου, *Λαϊκός Πολιτισμός και Εκπαίδευση*, 1ο Διεθνές Εκπαιδευτικό Συνέδριο. Βόλος: Επιστημονική Επιτροπή Συνεδριακού Θεσσαλίας ΕΙΠΕ, Ερευνητικό Ίδρυμα Πολιτισμού και Εκπαίδευσης.
- Ardouin, I. (2000). *Η καλλιτεχνική αγωγή στο σχολείο*, μτφρ. Μ. Καρρά, Αθήνα: Νεφέλη.
- Α.Π. Εικαστικές Τέχνες. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Κύπρου. Διαθέσιμο στο: http://www.pi.ac.cy/pi/index.php?option=com_content&view=article&id=73&Itemid=134&lang=el
- ΑΠΣ, Α' Ενιαίου Λυκείου. *Αισθητική Αγωγή*. ΦΕΚ 131, 7/2/2002.
- Braudel, F. (2001). Γραμματική των Πολιτισμών (Μτφρ. Α. Αλεξάκης). Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τράπεζας.
- Burke, P. (1978). *Popular Culture in Early Modern Europe*, London.
- Chapman, L. (1993). *Διδακτική της Τέχνης. Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική Αγωγή*. Αθήνα: ΝΕΦΕΛΗ.
- Γρόσδος, Στ. (1997). Στα βήματα της τέχνης. Γνωριμία με το Matisse (σχέδιο εργασίας για μαθητές Δ', Ε', ΣΤ' δημοτικού). *Ανοιχτό Σχολείο*, 65/1997, σσ. 7-17.
- Γρόσδος, Στ. (2000). Η τέχνη και η εκπαίδευση για την ειρήνη. *Ανοιχτό Σχολείο* 77, σ. 21-27.
- Γρόσδος, Στ. (2008). Οπτικός γραμματισμός και πολυτροπικότητα. Ο ρόλος των εικόνων στη γλωσσική διδασκαλία στο βιβλίο γλώσσας της β' δημοτικού. Μεταπτυχιακή διατριβή. Διαθέσιμο στο: <http://invenio.lib.auth.gr/record/>
- Γρόσδος, Σ., Ανδρεάδου, Χ. & Μακαρατζής, Γ. (2010). Τέχνη και δημιουργικότητα στο σχολείο: η αξιοποίηση των ΤΠΕ στη διδακτική της Τέχνης. Στο *Ψηφιακές*

- και Διαδικτυακές εφαρμογές στην εκπαίδευση, 2ο Πανελλήνιο Εκπαιδευτικό Συνέδριο Ημαθίας, Βέροια-Νάουσα 23, 24, 25 Απριλίου 2010.
- ΔΕΠΠΣ και Προγράμματα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο. Διαθέσιμο στο: <http://users.sch.gr/salnk/downloadsaps.htm>
- ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ εικαστικών στο Δημοτικό Σχολείο
- ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ θεάτρου στο Δημοτικό Σχολείο
- ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ μουσικής στο Δημοτικό Σχολείο
- Διαθέσιμα στο: <http://www.pi-schools.gr/programs/depps/>
- Δημάση, Μ. (2012). Η συμβολή των πολυτροπικών αφηγήσεων του κινηματογράφου στη διαπολιτισμική επικοινωνία. Η περίπτωση της τουρκικής ταινίας «Yüregine Sor-Rwta την καρδιά σου». 2013. Πρακτικά επιστημονικής διημερίδας: Ζητήματα διδασκαλίας της Λογοτεχνίας. Κομοτηνή 19-20 Οκτωβρίου 2012. Περιοδικό Mare Ponticum.
- Ζιρώ, Ό., Μερτζάνη, Ε. (2004). *Ιστορία της Τέχνης*. Γ' Ενιαίου Λυκείου. Βιβλίο Δασκάλου. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Ζούκης, Ν., Η δια-επιστημονικότητα που μεταφράστηκε ως «διαθεματικότητα», η σημασία της ευαίσθητης εξάρτησης από τις αρχικές συνθήκες και η νέα προοπτική, <http://www.alfavita.gr/artra/artro20080308c.php> 11/7/2008.
- Goodman N. (2005). *Γλώσσες της τέχνης* (μτφρ. Π. Βλαγκόπουλου). Αθήνα: Εκκρεμές.
- Θεοδωρίδης, Μ. (2002). Γνωριμία με την οπτικοακουστική έκφραση. Προτάσεις του Προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός για την καθιέρωση της οπτικοακουστικής παιδείας στο σχολείο. *Η Λέσχη των Εκπαιδευτικών*, 27, σσ. 33-38.
- Θεοφιλίδης, Χρ. (2002). Διαθεματική Προσέγγιση της διδασκαλίας. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Θεριανός, Κ. (2007). Διαθεματικότητα, σχολική γνώση και εκπαιδευτικοί. Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, τεύχ. 83, σσ. 38-46.
- Κοζάκου-Τσιάρα, Ό. (1988). *Εισαγωγή στην εικαστική γλώσσα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (1998). Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών-ΑΠΘ. Διαθέσιμο στο http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/
- Μαγουλιώτης, Α. (2002). *Εικαστικές δημιουργίες Ι, Μέσα από την παρατήρηση, Ιδέες, σκέψεις - προτάσεις δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Maingain, A. & Dufour. B. (2003). *Διδακτικές Προσεγγίσεις της Διαθεματικότητας*, Αθήνα: Πατάκη.
- Ματσαγούρας, Η. (2006). *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση. Εννοιοκεντρική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μπαλούτογλου, Ν. (2010). Η προσφορά της Τέχνης και του μαθήματος της Εικαστικής Αγωγής στο παιδί. Διαθέσιμο στο: <http://artmag.gr/articles/art-articles/about-art/item/2060-art-and-art-school-lesson>
- Μυταράς, Δ. (2001). Μια Κυριακή με τον Μυταρά. *Πολυθεματικό Βιβλίο για την Ευέλικτη Ζώνη*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Νέα Προγράμματα Σπουδών. Τέχνες Πολιτισμός (2011) <http://ebooks.edu.gr/info/newps>
- Olejarz, H. (1996). *Integrating Technology into the Art Curriculum*. Διαθέσιμο στο:

<http://www.olejarz.com/teched/essays/arttech.html>.

- Παυλίδου, Μ. (2007) Η εικαστική αγωγή στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση -σύγκριση με το παράδειγμα της Γερμανίας. *Εικαστική Παιδεία*, 23, σσ. 157-168.
- Panofsky, E. (1993). *Meaning in the Visual Arts*. Penguin Books.
- Σιούρλα, Β. (1998). Τέχνη και Ιστορία: διδακτική προσέγγιση έργων της γεωμετρικής τέχνης ως ιστορικής πηγής. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 28, σσ. 195-217.
- Ταρατόρη-Τσαλκατίδου, Ε. (2003). *Η Μέθοδος Project στη Θεωρία και στην Πράξη*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Τσαγκαρλή-Διαμάντη, Ε. (2008). *Διαθεματικές Διεπιστημονικές Διδασκαλίες*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Φρυδάκη, Ε. (2003). Η Θεωρία της Λογοτεχνίας στην Πράξη της Διδασκαλίας. Αθήνα: Κριτική.
- Χατζηγεωργίου, Γ. (2004). *Γνώθι το curriculum*. Αθήνα: Ατραπός.
- Χατζηδημόπου, Δ. (2013). *Εισαγωγή στη θεματική της Διδακτικής. Συμβολή στη θεωρία και στην πράξη της διδασκαλίας*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.
- Χρηστίδης, Κ. (χ.χ.). Εικαστική αγωγή και διαθεματικές δραστηριότητες: Μεθοδολογικά ζητήματα. Διαθέσιμο στο:
<http://www.edc.uoc.gr/~didgram/PDF/XRISTIDIS.pdf>
- Χρήστου, Χ. (1987). *Εισαγωγή στην Τέχνη, Αρχιτεκτονική-πλαστική*. Αθήνα: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.
- Χριστιάς, Ι. (1992). *Θεωρία και μεθοδολογία της Διδασκαλίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.

Ιστοσελίδες

www.cycladicm.gr
www.culture.gr
www.cultureguide.gr
www.cretaethnologymuseum.gr
www.benaki.grwww.melt.gr
www.multilingualarchive.com/ma/enwiki/el/mask 87

Σύντομο βιογραφικό σημείωμα

Η *Μαρία Δημάση* έχει σπουδές στην παιδαγωγική και τη διδακτική. Ασχολείται με τη μεθοδολογία της διδασκαλίας της γλώσσας και της λογοτεχνίας, με την έρευνα των σχολικών εγχειριδίων της Ελλάδας και των Παρευξείνιων Χωρών, με τη γλωσσική πολιτική και τη γλωσσική παιδεία στην Ελλάδα, καθώς και με τη θεωρία της λογοτεχνίας και τις πολιτισμικές σπουδές. Ειδικότερα, το ερευνητικό της πεδίο αφορά την ιστορία του γλωσσικού μαθήματος και τα διδακτικά εγχειρίδια της γλωσσικής διδασκαλίας για την ελληνική γλώσσα στον ελλαδικό χώρο αλλά και στην Τουρκία καθώς και τη διδασκαλία της πρώτης ανάγνωσης και γραφής για την ελληνική και τις παρευξείνιες γλώσσες. Το ενδιαφέρον της επικεντρώνεται στη μελέτη των ιδιαιτεροτήτων της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας ως δευτέρης σε μουσουλμάνους ενηλίκους της Θράκης και σε αλλοδαπούς και νεοπρόσφυγες μαθητές Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης.